

וישב: האם מותר לסחוט בשבת לימון לסלט

בס"ד

פתיחה

בפרשת השבוע מסופר על כך שיוסף נכלא בבית הכלא, ושם נמצאים שני שרי פרעה, שר המשקים ושר האופים. כאשר יוסף רואה בוקר אחד שפניהם זועפות ושואל אותם מה קרה, הם משיבים לו שהם חלמו חלומות ולא יודעים את פתרונם. יוסף משיב להם, שיספרו להם את החלום כי 'לא-להים פתרונות'. נחלקו האבן עזרא מה הכוונה לא-להים פתרונות:

א. **הרמב"ן** (מ, ה) הסביר, שכיוון שפירוש החלומות מסור לידי של אלוקים, ייתכן שהוא בחר להעלים את הפתרון מכאן ויספר אותו לי, לכן כדאי להם לספר לו ואולי הוא יפתור את החלום. ב. **האבן עזרא** (שם) הסביר, שכוונת יוסף הייתה לגבות את עצמו במקרה של טעות בפירוש החלום - כיוון שבסופו של דבר האלוקים קובע מה יהיה, אין להם מה להפסיד:

"פירש רבי אברהם, כי המקרים העתידיים לבוא בחלומות לא-להים הם, כי הוא לבדו המחלים והמודיע העתיד, עושה שלום ובורא רע, ואין בדבורי לכן תועלת או הפסד. וזה אמר שלא יענישוהו אם תבוא להם רעה."

שר המשקים מספר בחלומו, שהוא רואה גפן פורחת, לוקח אותה, וסוחט אותה לכוס פרעה. בעקבות כך נעסוק השבוע בדיני סחיטת משקים בשבת, ובעיקר בשאלות: א. האם מותר לסחוט לימון לסלט. ב. האם מותר לנגב שניצל מהשמן שבו.

מלאכת דש

הגמרא במסכת שבת (עג ע"א) מונה את שלושים ותשע המלאכות עליהן חייבים בשבת, ובניהם מלאכות דש ובורר. נחלקו הראשונים, מה ההבדל בין מלאכת בורר לדש, הרי לכאורה כמו שבבורר מפרידים את האוכל מהפסולת, הוא הדין בדש:

א. **רבינו חננאל** (עד ע"א) ביאר, שבעוד שבבורר הפסולת מעורבת עם האוכל, בדש הפסולת מחוברת ודבוקה לאוכל, כמו קליפה של חיטה וכדומה. ב. הגדרה מעט יותר מרחיבה מובאת ב**תוספות** (ד"ה ואחת) הכותבים, שבדש מפרקים דבר ממקור גידולו, למשל פרי מהענף שלו. ואילו בבורר הפסולת לא בהכרח קשורה למקום הגידול.

פירוק עגבניות שרי בשבת

לכאורה בעקבות כך, אדם שאוכל בשבת ענבים או עגבניות שרי, ומפרק אותם מהענף שעליהם נמצאים חייב משום מלאכת דש, שהרי הוא מפרק דבר ממקום גידולו! למעשה הפוסקים נקטו שלא כך, וחילקו בין המקרים:

האגלי טל (דש, ג) כתב, שיש לחלק בין סוגי הקליפה. כלומר, במידה ומדובר בקליפה שרגילים לפרק אותה במפעל, כמו למשל הקליפה הקשה הירוקה - חומה שסביב השקד, או התמרים מהכפות תמרים, מי שיפרק אותם בשבת יעבור על איסור דש. לעומת זאת, במידה ומדובר בפעולת פירוק שרגילים לעשות בבית, כמו הקליפה הרכה שסביב השקד, אין זה נחשב מלאכת דש, ובלשונו: "והיינו טעמא דמותר לפצוע אגוזים בשבת ולא חשוב מלאכת דש, כיוון שדרך לעשותה רק בשעת אכילה, והכי נמי באשכול ענבים וכיוצא בו."

מה ההיגיון בחילוק זה? כפי שנראה, עוד הרבה פעמים במספר מלאכות (למשל במלאכת מעמר, טוחן וכו'), בשבת פעולה אסורה בדרך כלל כאשר היא חלק מעבודות השדה, שאז היא נחשבת מלאכה. לעומת זאת פעולה שרגילים לעשות אותה בבית - אין איסור לעשותה, כי התורה לא אסרה לאכול בצורה נורמאלית ומקובלת.

דוגמאות: אין בעיה לפצח גרעינים בשבת, כיוון שזאת פעולה שרגילים לעשות בבית. לעומת זאת **הרב וואנזר** (שבט הלוי א, פא) פסק, שאסור לפצח בוטנים בשבת מהקליפה החיצונית הקשה שלהם, כיוון שכיום רגילים לקנות בוטנים מקולפים. מכל מקום, כיוון שהמציאות לא כל כך ברורה בענין, וגם הוא כתב שיש מקום להתיר - המקלף יש לו על מי לסמוך (ועיין מג"א ש"ט, ח).

סחיטת פירות בשבת

כפי שראינו בפתיחה, מלאכת סוחט היא תולדה של מלאכת דש, כיוון שגם בה מוציאים דבר בלוע. הגמרא במסכת שבת (קמ"ד ע"א) מחלקת את סוגי הפירות לשלוש: א. זיתים וענבים - פירות שיש בהם איסור סחיטה מדאורייתא. ב. תותים ורימונים - האיסור לסחוט אותם מדרבנן, כיוון שבבית מנשיא (שם של מקום) נוהגים לסחוט אותם. ג. שאר פירות - מותר לסחוט אותם לכתחילה.

בזמנינו, מכיוון שיש הרבה מאוד פירות, נוהגים לסחוט כמעט את כל הפירות. איסור דרבנן, בוודאי שיהיה בסחיטתם, וכמו שתותים ורימונים נאסרו בסחיטה בגלל שבבית מנשיא נהגו לסחוט אותם. אך האם יהיה בסחיטתם איסור דאורייתא? נחלקו בכך הפוסקים, כאשר מחלוקתם תלויה בשאלה מדוע זיתים וענבים אסורים בסחיטה מדאורייתא:

א. **החיי אדם** (יד, ד) ו**כף החיים** (שכ, ח) הבינו, שהסיבה שחייבים מדאורייתא רק על סחיטת זיתים וענבים היא, שרק אותם רגילים לסחוט, וכך עולה מדברי **הרשב"א** (קמ"ה ע"א ד"ה למימיהו) ו**הריטב"א** (שם). לפי זה כיום, כל פרי או ירק שרגילים לסחוט (ומדובר כמעט בכל הפירות והירקות), יהיה בסחיטתו איסור דאורייתא, ובלשון הריטב"א:

"דבר תורה אינו חייב אלא על דריכת זיתים וענבים בלבד, משום דרובן למשקין, והילכך כשסוחטין הוה ליה כדש, אבל שאר פירות רובן לאכילה הן עומדין ואפילו יהיב דעתיה וסחיט (= אפילו אם יסחוט) בטלה דעתו אצל רוב העולם, ואפילו צריך לו למשקה, לא חשיב משקה אלא אוכל."

ב. אפשרות שניה המופיעה בדברי **הפרי מגדים** (פתיחה לסימן שכ) בדעת **הר"ן** (סא ע"א בדה"ר) סוברת, שהתורה אסרה לסחוט רק זיתים וענבים, כיוון שרק הם נחשבים משקה חשוב הראוי לנסך על גבי המזבח וכדומה, וכך משמע מדברי **ערוך השולחן** (שכ, י). מדבריהם יוצא, שגם אם יהיו רגילים לסחוט את שאר הפירות, עדיין איסורם יהיה מדרבנן בלבד.

1. סחיטת לימונים בשבת

השליכה למחלוקת זו, מופיעה בחיי אדם ובמשנה ברורה ביחס לסחיטת לימונים בשבת. **הבית יוסף** (סי' שכ) תמה על המנהג שהיה במצרים לסחוט לימונים בשבת, דבר שלכאורה אסור משום דש, וכדי ליישב את המנהג הביא הבית יוסף שתי אפשרויות:

א. לא שותים לימונים לבד, אלא רק בעירוב סוכר וכדומה. נראה שבכך האיסור לסחוט מופקע, כיוון שנוזל נחשב מיץ רק כאשר אפשר לשתות אותו בפני עצמו. ב. לא סוחטים לימונים לתוך בקבוקים ריקים, אלא רק לתוך נוזלים אחרים.

המגן אברהם (שם, ח) הבין שהשולחן ערוך פוסק כטעם הראשון, וכך הבין **הרב עובדיה** (לוויית חן נז). לפי שיטתם גם בזמנינו מותר לסחוט לימונים בשבת אפילו לכלי ריק, כי גם היום לא שותים מיץ לימון לבד.

לעומת זאת, לפי הדעה השנייה, בזמן הזה יהיה אסור לסחוט לימונים לכלי, כי מצוי שסוחטים במפעלים לימונים לכלים ריקים, וכך פסקו להחמיר **חיי אדם** (יד, ד), **המשנה ברורה** (ס"ק כב) ו**הבן איש חי** (יתרו, ה). הסיבה שהם פסקו להחמיר היא, שייטכן שבזמן הזה שסוחטים הרבה לימונים, איסור סחיטת מדאורייתא (וכדעת הרשב"א לעיל), ויש להחמיר בין התירוצים, ובלשון **המשנה ברורה**: "ולפי זה בזמן הזה שידוע שממלאין חבית למאות לשתות עם פאנ"ש באיזה מקומות צריך עיון גדול אם מותר לסחוט בשבת לתוך משקה דאפשר דדמי לתותים ורמונים כיוון דדרך לסחוט בכלים בפני עצמם ועל כן צריך ליזהר שיסחוט מקודם על הסוכר דהוי כמשקה הבא לאוכל (כפי שנראה בהמשך)".

2. משקים שזב

השלכה נוספת למחלוקת, יש במקרה בו נזל מיץ מפירות המיועדים לאכילה: הראשונים פסקו כדעת רבי יהודה בגמרא במסכת שבת (קמג ע"ב), שבמידה ונזלו (לא בכוונה) מיץ מפירות שבדרך כלל אוכלים אותם - המים מותרים בשתייה, אך אם נזלו מזיתים וענבים שבדרך כלל סוחטים אותם - המים אסורים בשתייה, וכך פסק **השולחן ערוך** (שכ, א):

"זיתים וענבים, אסור לסחוט ואם יצאו מעצמן, אסורים, אפילו לא היו עומדים אלא לאכילה. ותותים ורמונים, אסור לסחוט; ואם יצאו מעצמן, אם עומדים לאכילה, מותר, ואם עומדים למשקים, אסור."

לפי זה, בפשטות, במידה ונשאר מיץ בקערה של סלט פירות, הפסק אם יהיה מותר לשתות אותו תלוי במחלוקת שראינו לעיל, האם דווקא זיתים וענבים נחשבים מיועדים לסחיטה, כי הם ראויים לעלות על המזבח (וכפי שהבין הפרי מגדים), ורק המיץ שינזל מהם אסור, או שזיתים וענבים לאו דווקא, ובזמן הזה שרגילים לסחוט את כל הפירות, כל משקה שינזל אסור:

הרב אלישיב (הלש"ב יא, כח) הבין כדעת הח"י אדם, שכל מיץ בזמן הזה אסור בשתייה מדאורייתא, ולכן אסור לשתות מיץ שנזל מסלט פירות (אלא אם כן יש טיפות בודדות). **השמירת שבת כהלכתה** (ה, יב, לגבי אשכולית) ו**הילקוט יוסף** (שכ, כב) התירו.

סחיטת מלפפון חמוץ ושיניצל

עד כה עסקנו במקרה בו ישנו משקה הבלוע באופן טבעי בפרי, מה דינו של משקה הבא מבחוץ? למשל שיניצל שבושל עם שמן? הגמרא במסכת שבת (קמג ע"א) כותבת, שלכולי עלמא מותר לסחוט שלקות (ירקות מבושלים) לגופן. כלומר, במידה ואדם לא רוצה להשתמש בנוזל שנבלע בירקות בבישול, אלא רק שהמאכל יהיה יבש יותר - מותר לו לסחוט אותו החוצה. לעומת זאת, במידה והסוחט רוצה להשתמש בנוזלים שהוא סוחט, לדעת רב ושמואל יש בכך איסור דרבנן, ולדעת רבי יוחנן איסור דאורייתא.

להלכה נחלקו הראשונים, דעת **רבינו חננאל**, שההלכה כדעת ר' יוחנן, כיוון שכאשר ר' יוחנן נחלק עם רב ושמואל הלכה כמותו. לעומת זאת, דעת רוב הראשונים (רי"ף, רמב"ם, רא"ש ועוד) לא כך, והם סברו שהלכה כר' יוחנן רק כאשר הוא חולק על אחד מהם, אבל כאשר הוא חולק עם שניהם - הלכה כמותם.

סחיטת לימון לסלט

השלכה למחלוקת תהיה, האם מותר לסחוט לימון לסלט בשבת. הגמרא (קמג ע"ב) מביאה בשם שמואל, שמותר לסחוט אשכול של ענבים לקערה עם אוכל בשבת, ואין בכך איסור. בטעם הדבר נימקו **רש"י** (ד"ה לתוך) ו**הר"ן** (ס"ע"א בדה"ר), שאיסור סוחט ק"י רק כאשר מוציאים נוזל מתוך אוכל, אבל כאשר סוחטים את המשקה לאוכל, המשקה נחשב אוכל, ונמצא שמוציאים אוכל מאוכל. א. למרות שדברי שמואל הובאו בגמרא ללא חולק, פסק **רבינו חננאל** (שם) שאסור לסחוט לימון לסלט, או כל משקה לתוך אוכל. בטעם הדבר נימק, שמכיוון שכפי שראינו ר' יוחנן (שרבינו חננאל פוסק כמותו) סובר שיש איסור דאורייתא לסחוט שלקות כאשר משתמשים במימיהם - כך יאסור גם ר' יוחנן לסחוט משקים לתוך אוכל, שהרי משתמשים בנוזל הנסחט.

ב. **הרי"ף** (ס"ע"א בדה"ר), **הרמב"ם** (שבת ח, י), **המאירי** (ד"ה ממה) ועוד, חלקו על דברי רבינו חננאל. קודם כל כפי שראינו הם פוסקים כשמואל ולא כרבי יוחנן, כך שבוודאי לשיטתם מותר לסחוט לימון לסלט. עוד הוסיפו, שגם לדעת רבינו חננאל יש להתיר, ורבי יוחנן אסר לסחוט שלקות רק בגלל שסוחטים אותן לתוך קערה ריקה, אבל לתוך קערה עם אוכל - גם ר' יוחנן מודה.

להלכה

כיצד נפסק להלכה? **השולחן ערוך** (שכ, ד) הביא בהתחלה את דעת הרמב"ם, שכפי שראינו פסק שמותר לסחוט לימון לתוך קערה עם אוכל, אך שלושה סעיפים אחר כך הביא את שיטת רבינו חננאל, שכפי שראינו אסר. בהסבר הסתירה כתב **המשנה ברורה** (ס"ק יז), שמעיקר הדין פסק השולחן ערוך כדעת הרמב"ם, אלא שטוב לחשוש לשיטת רבינו חננאל, ובלשונו:

ועיין לקמיה בסעיף ז' בהג"ה דרבינו חננאל אסר בזה, אך רוב הפוסקים חולקים עליו ולכך סתם השולחן ערוך להקל מצד הדין, ומכל מקום המחמיר תבוא עליו ברכה וכמו שכתב בתשובת הרא"ש."

המשנה ברורה (ביאור הלכה ד"ה לסחוט) הוסיף, שלימונים מותר לסחוט לתוך סלט, ואין צורך להחמיר בכך כבשאר הפירות. בטעם הדבר נימק, שכפי שראינו יש פוסקים המתירים לסחוט לימונים אפילו לכלי ריק, אז אמנם למעשה המשנה ברורה לא פסק כך, אבל לעניין סחיטה לתוך אוכל, שגם ככה רוב הראשונים בכל מקרה מתירים - מותר לסחוט ללא חשש¹ (ועיין שבט הלוי א, פו).

שבת שלום! קח לקרוא בשולחן שבת, או תעביר בבקשה הלאה על מנת שיעוד אנשים יקראו...²

¹ יש להוסיף, שאי אפשר לשים חתיכה קטנה של אוכל, ולסחוט עליה הרבה משקה, כי אז ניכר שהמשקה לא משמש כאוכל. משום כך אסור לסחוט הרבה לימונים על מעט סוכר, ויש שהתירו בצירוף העובדה שיש המתירים לסחוט לימונים אפילו לכלי ריק (הרב עובדיה, בן איש חי).

² מצאת טעות? רוצה לקבל כל שבוע את הדף למייל, לשים את הדף במקומך או להעביר למשפחה? מוזמן: tora2338@gmail.com